

BUITEN

28^E JAARGANG N^O. 15

ZATERDAG 14 APRIL 1934

Foto G. Krugers

DRUKTE IN DE STRATEN VAN DJEDDAH NA DE AANKOMST VAN PELGRIMSCHEPEN. IN DE GROOTE, VIER EN VIJF VERDIEPINGEN HOOG HUIZEN WONEN DE PELGRIM-SJEICHS; IN DE LAGERE EN MINDER MOOIE WORDEN DE PELGRIMS ONDERGEBRACHT (BIJ HET ARTIKEL: „INDRUKKEN UIT HET HEILIGE LAND VAN DEN ISLAM”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

FATA MORGANA, DOOR G. A. BORGESÉ . . .	BLZ. 170—171
DE SPAR, DOOR WS.	BLZ. 171
INDRUKKEN UIT HET HEILIGE LAND VAN DEN ISLAM (GEÏLL.), DOOR D. VAN DER MEULEN (IV)	BLZ. 169. 172—174
DE BULLDOG (GEÏLL.), DOOR P. M. C. TOEPOEL	BLZ. 174—176
BULGARIJE, HET LAND DER ROZEN (GEÏLL.), DOOR M. HOEN	BLZ. 176—179
TUSSEN TWEE RIVIEREN (GEÏLL.), (SLOT), DOOR L. SPRUIT	BLZ. 178—180

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

FATA MORGANA

DOOR G. A. BORGESÉ

WIJ vertrokken lang voor den dageraad, bij een donkeren hemel met sterren boven ons. De lanternen verguldden de stekels van een cactusboschje, dat wij dadelijk achter ons lieten, en de motor „brulde” bij 't vooruitschieten van de auto.

„Misschien”, zei Annalia onverwacht, „zullen we den heelen weg geen ander gebrul hooren.”

„Zeker niet”, beaamde haar man met vlakke stem. En even later, toen ik de aanleiding tot het gesprek al vergeten was:

„We zullen den leeuw van Tartarin niet eens tegenkomen”.

Met gelijkmatige snelheid reden wij op den karavaanweg, die als bedauwd was door ons licht. Goed uitgerekend moesten we, zelfs wanneer we kalm reden, niet later dan hoogstens een paar uur na den middag in Bumunäch zijn. Wij waren van kaarten, een kompas en nog andere instrumenten voorzien en van eten en drinken voor een wel driemaal zoo lange reis (zelf hadden we moeten lachen bij 't laden van al die flesschen en blikjes in den koffer, dien we daarna achter op den wagen hadden laten binden), ongerekend een mand met kleinigheden, om cadeau te geven aan de bewoners van de oase, waar Annalia een zeker soort witte boernoës, en door het gansche land beroemde gegraveerde kettingen en rozenkransen wilde koopen.

Er was iets van Annalia's woorden blijven hangen, en het zoogenaamde „gebrul” van den motor bracht ze in herinnering.

„Een vrouwenstem is bij 't naderen van de woestijn een buitengewoon frisch geluid. Als van een fontein. Je krijgt er dorst van”.

Dit zei ik zonder eenige bijbedoeling; en de man van Annalia, zinspelend op de meegenomen drinkwaar, die onzen dorst moest lesschen, antwoordde zonder den minsten spot in zijn toon:

„We zijn voorzien.”

Maar behoef ik wel te verklaren, dat alles wat er door ons drieën gezegd en gedacht werd, zonder spot en bijbedoeling was? Onze onderlinge verhouding was, al worden zulke innige en teere zielstoestanden moeilijk erkend, misschien van een minder zeldzame soort dan men wel meent. Corrado en ik, de onafscheidelijken, hadden Annalia tegelijkertijd leeren kennen, en maandenlang hadden wij over haar gepraat als over zoovele andere menschen en dingen; maar langzamerhand waren we wat meer over haar, en wat minder over de rest gaan praten, waren we, bijna zonder het zelf te bemerken, in geestdriftige, tot verafgoding gegroeide bewondering geraakt voor een schoonheid van lichaam en een fijnheid van geest, die wij zonder weerga waanden. Wat Corrado van mij onderscheidde, zonder evenwel een verwijdering tusschen ons te

weeg te brengen, was dat hij, eerder dan ik, plotseling zich bewust werd, dat die verafgoding liefde was, en dit zei tegen haar, die zijn vrouw werd. Annalia hield misschien tot op dat oogenblik van „ons beiden”, zonder veel verschil te maken tusschen den een en den ander; ik heb dan ook diep-in-mij de meening nooit geheel kunnen onderdrukken, dat zij met dezelfde oprechtheid mijn hand zou hebben aanvaard, als ik de eerste was geweest met het geven van een naam en een doel aan het heerlijke gevoel, dat ons drieën verbond, zonder nog een van ons te beklemmen.

Een dergelijke toestand moest misschien tot het einde van de vriendschap, of tot een bedriegelijke of weerzinwekkende verhouding voeren. Maar met „ons drieën” was dit niet het geval; en ik blijf gelooven, dat mannen en vrouwen, meer dan zij durven bekennen, in staat zijn onderling een gelukkig leven te leiden. Wij dorsten openlijk van „wij drieën” spreken, zonder ons er om te bekommeren, dat onze drieënheid door kwaadsprekerij een ander aanzien moest hebben. Ook dien nacht hadden wij de vreemde behoefte gevoeld met „z'n drieën” te zijn, wij drieën alleen in de woestijn, en hadden daarom den chauffeur in Rahal-Hamud achtergelaten en het met ons uit Europa gekomen gezelschap gemeden. Zooals een ander zijn best doet, om bij 't beoefenen van sport zijn bewegingen en zijn spieren te leeren beheerschen, zoo deden ook wij ons best in het eerste jaar, dat Annalia jonge-getrouwde-vrouw was, Corrado door een neiging tot jaloezie te bestrijden, ik door elk gevoel, dat iets meer dan broederlijk mocht zijn, te onderdrukken. Wij slaagden bijna zonder moeite er in, en tot belooning leerden wij het leven intens te genieten, vrij en zuiver te ademen, alsof niet anders dan vroegerochtend lucht in onze longen drong. Annalia van haar kant gaf geen blijk eenige moeilijkheid te overwinnen te hebben; ik heb altijd den indruk gehad, dat wij haar beiden, ieder op verschillende wijze, onmisbaar waren. In ouderwetsche taal, waarom wij tegenwoordig lachen, zou ik zeggen, dat Corrado voor haar de werkelijkheid was, en ik het ideaal.

Annalia en ik tutoyeerden elkaar.

„Jij”, zei ze tegen mij, „leeft altijd in de toekomst, in 't verschiet, Je geest is vol van groote, onmogelijke dingen . . .”.

De waarheid is, dat ik op straat bijna nooit iemand herken, ik kijk over de menschen heen, zoek den horizon.

Aangezien wij geen van drieën broers hadden, beschouwden we broederschap als iets paradijsachtigs, als een verloren en beloofd geluk. Wij gingen met elkaar om, alsof ik tegelijkertijd een broer was van Corrado en van zijn vrouw. Ik kon, geheel onschuldig, haar soms even over de oogen strijken en uit de grap zeggen: „Doe ze 's open, ik kàn 't niet gelooven”.

't Was werkelijk ongelooflijk, dat haar oogen zóo sterk groen waren, bij haar donkere gelaatskleur, zoo groen als malachiet, met heel kleine, ondoorgroendelijke pupillen, precies gaatjes met een diamanten naald in een edelsteen geprikt.

Lachend deed zij ze dan open, waarbij haar tandvleesch te zien kwam. 't Was het enige minder mooie aan haar, maar het gaf charme aan haar schoonheid, die anders te volmaakt zou zijn geweest — en haar dunne lippen schenen iets voller te worden, haar mond geleek een anjelier.

Zóo zag ik dien morgen haar oogen en haar glimlach, toen het licht van den dageraad zich spreidde over de woestijn. De auto stond stil.

„Kijk”, zei Annalia, terwijl zij zich naar mij omwendde, zonder echter te wijzen op het landschap. „kijk, zoo hebben we 't ons gedroomd”.

De golvende verlatenheid was als een visioen. Het licht, aan den horizon blauw gekleurd als Florentijnsche irissen, baadde den grond in zacht-rose. De helderheid deed de afbeweeglijken kristallen bol.

„Nu zijn we gelukkig”, zei ik. „Toen we weggingen waren we niet gelukkig”.

Dikwijls koesterden wij dezelfde gevoelens, zonder ze elkander mede te deelen. Op het oogenblik van ons vertrek, in wij een angstig gevoel gehad, alsof wij ons noodlot tegemoet gingen.

„Straks”, liet ik er lachend op volgen. „krijgen we gehoors- en gezichtshallucinaties. We zullen het tamtam van de woestijn hooren en luchtspiegelingen zien”.

„Luchtspiegelingen!” riep Annalia, naar mij toegekeerd. „Grootte en onmogelijke dingen! Het verschiet!”

Ditzelfde, of iets dergelijks had zij al meer tot mij gezegd; maar het was mij gelukt, het vermoeden van mij af te zetten, dat zij, half berouwend, half spottend, zinspeelde op mijn aard, die mij deed vertrouwen op de toekomst, maar tegelijkertijd besluiteloos deed zijn, niet in staat te grijpen wat voor de hand lag, dat zij mij om zoo te zeggen verweet, Corrado niet vóór te zijn geweest en haar voor mezelf te hebben gewild. Deze hatelijke gedachte had mij bij onze ochtendrust opeens weer te pakken en verwarde mij.

Wij ontbeten, zonder nog onze eigenlijke proviand aan te roeren, aten alleen wat wij in een rieten mandje afzonderlijk bij ons hadden, en begaven ons toen weer op weg. Annalia zat aan het stuur; en zich omdraaiend riep zij: „Vaarwel! Vaarwel!” op een eer pathetischen, dan wel vroolijken toon, als groette zij het onzichtbare Rahal-Hamud, en de bewoonde wereld, en het verleden voorgoed.

„Waarom roep je dat zoo?” vroeg Corrado, eenigszins ruw. „Dan konden we beter terugkeeren”. Maar hij kreeg geen antwoord.

Wij kenden de richting en wisten, dat er dagelijks karavanen langs den weg trokken; bovendien hadden wij twee dagen te voren ongeveer twintig kilometer verkend, om ons niet te vergissen bij een tweesprong, waarvan men ons had gesproken. En wij waren warempel niet de eersten, die met een auto de woestijn doortrokken (zoo 'n klein eindje nog wel!), en geen van drieën waren wij bang van aard. Maar toch voelde ieder van ons de onrust der anderen, als een bundel trillingen in de nabijheid.

Al gauw werd 't gloeiend heet; 't was of de drukkende hitte lichaam en ziel tot ontbinding bracht. Het grijzige geglinster der steenhoopen, als van zout, maakte duizelig, zoo dat wij soms den indruk hadden, te midden van glanzend zilveren draaikolkjes voort te snellen. Plotseling moesten wij een steenige helling, die ons niet bekend was, op, wat ons deed twifelen over den weg; maar achterom kijkend en elkaars uitgeputte, bekommerde gezichten ziend, oordeelden wij terugkeeren onmogelijk. Toen de wagen tegen een aan Corrado's aandacht ontsnapten hobbel in den weg stootte (geruimen tijd reeds zat Corrado weer aan het stuurrad) en opsprong alsof hij steigerde, hadden wij een gevoel van verlichting, want in afwachting van een ongeluk, dat ons onvermijdelijk leek, was de spanning ondragelijk geworden. Dadelijk daarop hoorden wij een bons, gevolgd door verscheidene andere, vlak na elkaar. De koffer, niet stevig genoeg vastgebonden, was door het stooten losgeraakt en rolde naar beneden. Wij vonden hem onderaan de helling, half open; een menigte flesschen mineraalwater, champagne en andere dranken waren gebroken, en een lauw, vuil mengsel bedierf de eetwaren. Gretig redden wij wat er nog te redden viel, gekweld door een denkbeeldigen dorst, die ons de keel dichtkneep, en hijgend droegen we den koffer de helling op. Annalia stond bovenaan op ons te wachten, bleek onder haar helmhoed. Aangezien de wagen niet ernstig beschadigd was, konden wij den tocht voortzetten. Met elken schok ging een hatelijk gerinkel gepaard van tegen elkaar rollende blikjes in den nu half leegen koffer.

Ieder spoor van den weg was verdwenen. In de lucht waren woeste zwavelgele vegen. Eensklaps rees ik half over-eind, wees op den horizon en riep uit:

„Daar heb je 't!”

Zuiver witte minaretten, sombere tuinen, moorsche paleizen met vensters vol van een rein licht, en rijen onbeweeglijke kameelen vertoonden zich aan den donkeren gezicht-einder voor onze oogen. Annalia's profiel had iets engelachtigs, terwijl zij het beeld beschouwde. Wij wisten, dat er in de kleine oase van Bumunàch niet van deze wonderen waren, zoodat wij ons niet lieten bedriegen door het visioen. Maar wie nooit een fata morgana gezien heeft, kan de ontzaglijke vreugde, die het schouwspel een oogenblik biedt, niet begrijpen.

Wij sloegen de oogen neer en reden verder. Er was misschien een uur verlopen, toen Annalia opschrok en vroeg: „Zijn dat niet de klokken van de christelijke kerk in Rahal-Hamud?”

„Zwijg toch . . . ! Zwijg . . . onzin!” voer Corrado tegen haar uit. „'t Is niet mogelijk, de kerkklokken van Rahal-Hamud hier te hooren!”

Tegen den avond zagen wij nog een verschijning: een paviljoen van lazuursteen en goud, mooier dan de moskee van

Omar. Maar geen van ons zei een woord er over. Bij 't vallen van den nacht stapten wij uit.

De sterren fonkelden. Langen tijd spraken wij niet. Toen zei Annalia, zonder naar de sterren te kijken: „Er moet iets goddelijks zijn . . . , iets onbegrijpelijks . . . in dit leven of in een ander”.

„Bumunàch”, vroeg zij na een poosje, „wat beteekent dat eigenlijk?”

„Munàch”, antwoordde ik, die een paar woorden Arabisch ken, „is de plaats waar de kameelen neerknielen”.

Daarna zeiden we niets meer.

Wij sliepen lang. De onbarmhartige zon wekte ons, stak ons in de oogen. Het eenige wat ons nog hoop gaf op redding was een mogelijke ontmoeting, of een wonder.

Tegen den middag stak een storm op, die golven zand en een verschroeiende hitte achter ons aan joeg. Maar door het zand heen zag ik een boschje, het kreupelhout van de oase, als een donkerder wolk achter een lichtere, en mijn arm uitstrekkend riep ik:

„Daar is 't!”

„Nee, nee!” riep Corrado kwaad. En Annalia sloot haar oogen en zei: „De derde luchtspiegeling. En de laatste . . .”.

De wagen kon niet verder; werd bedolven onder het zand.

„Hierheen! Kom mee!” riep ik zoo dringend als ik maar kon. Maar ik overtuigde hen niet: Corrado hield zijn vrouw met de hand terug.

Misschien doordat ik in het beeld had geloofd, gelukte 't mij het te bereiken. Bukkend, kruipend bijna, geraakte ik buiten de stormzône en kwam na zes uren loopen, waanzinnig bijna van ontzetting en vermoeienis, in Bumunàch.

De duisternis der palmen en het avondduister ontmoetten elkander. In de nabijheid van den waterput zag ik oogen schitteren, rustige, donkere oogen, van vrouwen; de groene oogen van Annalia waren stellig voor goed gesloten. Het opperhoofd van de oase verkwikte mij, bood mij koffie, zwart als de nacht.

Ik vertelde hem wat gebeurd was. Hij zei niet anders dan: „U hebt U vergist in den weg. Rahal-Hamud is niet ver hier vandaan”.

Ik had geen tranen. Ik vroeg hem om een karavaan, om, als 't ochtend werd, mijn dierbare kameraden te gaan zoeken en, zoo mogelijk, hun lijken naar het vaderland terug te brengen.

„Wat noodig is, moet gedaan worden”, antwoordde hij. „Dit is noodig”.

DE SPAR

NIETS dan een doodgewone contrastwerking, meeneer, heusch heelemaal niets anders. En toch . . . en toch . . . ☼ De hemel is wit. Misschien komt er over een uurtje regen, en trekken er grijze wolken langs, eerst heel kleine, en dan van die groote waterzakken. Maar voor het oogenblik is de hemel wit. En tegen dien egalen hemel staat de spar, hoog, vorstelijk en donker. Hij is tusschen het lage kreupelhout opgeschoten, vele zomers lang, zon en wolken tegemoet. En nu verrijst hij daar:forsch, mannelijk, vastberaden en in een vorstelijke eenzaamheid. Neen, het is gezichtsbedrog. Slaat u het eerste het beste handboek maar op, en u kunt het er vinden. ☼ Maar het schijnt . . . als je goed toekijkt, zou je zweren, dat het werkelijk was, en de illusie wint aan werkelijkheid, hoe langer je ziet . . . het schijnt, of de lucht helderder is rondom dien zwarten boom. Het is een lichte band, die langs de contouren loopt; het is een schijnsel, dat van achter den boom uitstraalt, het is een zwakke nimbus, die hem omspant. ☼ En ze trekken langs je geest, de plaatjes van goden en heiligen met stralen om hun hoofd en hun lijven, van pelgrims, die teruggekeerd zijn van een langen tocht en een schijnsel meevoeren om hun bruine pij. Maar dat is allemaal heel ver en heel lang geleden en alleen in legenden en sprookjes. En dat je hier, in ons nuchtere Holland, zomaar ergens in het veld een spar zou vinden, die zijn sombere schoonheid hult in een licht, dat onaardscher en etherischer is dan het licht van de zon . . . het is nauwelijks te gelooven. Als je het niet pertinent zeker zélf had gezien, ☼ Natuurlijk, het is niets anders dan een doodgewone contrastwerking. Niets bijzonders. Heelemaal niets. En toch . . . en toch . . . Ws.

Foto G. Krugers

OP WEG VAN DJEDDAH NAAR MEKKA PASSEEREN DE PELGRIMS HIER EN DAAR OUDE VERSTERKTE POSTEN. DATEERENDE UIT DEN TIJD DER TURKSCHER OVERHEERSCHING

Indrukken uit het Heilige Land van den Islam

DOOR D. VAN DER MEULEN

(IV)

MENIGMAAL heb ik in den vallenden avond gestaan aan den kant van den breeden woestijnweg, kijkend en luisterend naar de karavanen, die rustig voorbij schreden. De Djawi's maakten een kinderlijk-blijden indruk. Vroolijk gesnater klonk uit de schommelende sjoeqdoefs, vaak ook overmoedig-blijde uitroepen naar makkers verder in de rij. Wel was er dan een ernstiger oudere, die een zangerig Qoraan-rciet begon, waarnaar de anderen luisterden en met een „Allahoe Akbar" — Allah is de grootste — af en toe instemden. Maar blijheid is duidelijk de boventoon in deze karavanen van welgestelden, die zonder ontberingen reizen, die hun voeding voor uit en thuis bij zich hebben, die weten dat voor onderdak in Mekka gezorgd is en die het biljet voor de terugreis, in de platte blikken doos waarin ook het paspoort zit en die aan een touw onafscheidelijk om hun hals hangt, veilig geborgen weten. Daar komt een andere karavaan voorbij, het zijn forsche, weldoorvoede Egyptenaren, ze commandeeren en schelden tegen de karavaanleiders; zij kennen het kameel en liggen dus niet in schommelende sjoeqdoefs, maar zitten gewoonlijk met z'n tweeën op hun geringe bagage. De woestijn is voor hen niets nieuws en ze moeten dicht bij Mekka komen, alvorens ze merkbaar in religieuze stemming raken. ☞ Geheel anders is het met de karavanen van Britsch-Indiërs. Zij staan bekend als de armoed-zaaiers, de gierigen. Velen van hen zoeken bedelend hun weg naar Mekka, voor die is de pelgrimstocht een middel van bestaan. Ook zij reizen veel armzaliger dan de Djawi's, krampachtig klemmen zij zich vast bovenop de bagage van hun kameel. De luxe van de sjoeqdoef kunnen of willen ze zich niet veroorloven, hoogstens zitten ze paars-gewijze op platte bankjes, die zonder overkapping op het kameel bevestigd zijn. Zij zijn mensen van zorg en nood, arme zoekers naar verlossing en eeuwig heil. Jammerende gebeden en uitroepen tot Allah stijgen op uit hun droeve karavanen: „We zijn op Uw weg, o, God; zie op ons, we zijn tot Uw dienst bereid". Dit laatste uitroep overheerscht en zal door alle pelgrims vele malen herhaald worden als men de grenspalen van het heilige gebied om Mekka nadert: „Allah-oema labaik — tot Uw dienst, o, God!" Zijn het kreten van aanbidding of verrukking of kinderlijke blijdschap bij anderen, hier bij de Britsch-Indiërs zijn het noodkreten. Daar strompelt een oud moedertje met moeite voort door het zand naast de karavaan. Ze kan haast niet meer, maar achterblijven zou verdwalen en omkomen beteekenen. In wanhoop roept ze: „O, God, ik ben

op Uw weg, maar ik kan niet meer, ik ben zoo ziek, help me toch het doel te bereiken". Ze smeekt me haar in m'n auto mee te nemen, maar ik moet haar antwoorden dat voor mij de weg naar Mekka verboden is. Haastig strompelt ze verder, en haar klacht klinkt op tot Allah, samen met het koor van haar landgenooten. Ze zal Mekka wel niet halen. Als zoo velen vóór haar zal ze uitgeput blijven liggen langs den ouden breeden pelgrimsweg, en haar roep tot Allah zal wegsterven in den woestijnnacht. ☞ Nog één zeer bijzondere pelgrimsgroep trekt aan mijn herinnering voorbij. Het zijn de kinderen van Cham. Zij zijn de armsten, de aan de meeste gevaren en ontberingen blootgestelden. Nooit zitten ze op een rijdier, ze gaan te voet met hun luttele bagage over hun schouder. Vaak zijn ze met vrouw en kinderen. De stoere vrouw draagt dan den kookpot op haar hoofd, de waterkalebassen in haar hand, een baby op haar schouder, een grooter kind op haar heup, terwijl aan haar lendendoek soms nog een derde meewandelend kind zich vasthoudt. De heer en echtgenoot draagt een bundeltje speren tegen het wild gedierte over z'n schouder. Zoo is men met een kinderlijk vertrouwen op Allah vaak door een groot gedeelte van het zwarte werelddeel komen loopen. Opéengepakt in een zeilboot heeft men den overtocht over de Roode Zee gewaagd en nu wandelt men goedsmoeds naar Mekka en Medina en straks misschien terug, als 't Allah's wil is. De zwarte pelgrims hebben niet alleen groote vermoeienissen getrotseerd, maar slapend langs den weg zijn ze steeds in gevaar geweest voor wild gedierte; bovendien waren en zijn ze ook in 't Heilige Land nog blootgesteld aan de mogelijkheid hun vrijheid te verliezen en als slaaf te worden verkocht. Vooral de vrouwen

Foto G. Krugers

KIJKJE IN NAKATOE, HET DORP DER ZWARTE SLAVEN. BUITEN DEN MUUR TEN ZUIDEN VAN DJEDDAH

Foto G. Krugers

HALVERWEGE DJEDDAH-MEKKA LIGT HET GROOTE DORP BAHRA, DAT GEHEEL BESTAAT UIT KAHWA'S (KOFFIE- EN THEEHUIZEN)

en de kinderen loopen dat risico, ondanks de onvermoeide pogingen van de Engelsche Vertegenwoordiging in Djeddah, die de komenden en teruggaanden tracht te controleeren. ☒ De Zwarten zijn het volk van den deemoed en de godsdienst van den Profeet heeft velen van hen nog niet kunnen leeren dat de „Kafir” een minderwaardige is. Trekken de andere pelgrims met minachting den toeschouwenden Westerschen Christen voorbij, de neger beantwoordt zijn groot en is dadelijk bereid een praatje te maken wanneer hij den taal van den Islam, het Arabisch, voldoende machtig is. ☒ Een neger met z'n zoontje trof ik rustend langs den weg, graag bereid tot een praatje. Hij vertelde me waar hij vandaan kwam, een land dat ten Zuiden van het Tsad-meer moet liggen. Z'n hut, zijn kleine kudde, z'n doerra- (negerkoren) veld, z'n vrouw en z'n vijf kinderen had hij verlaten om Allah's gebod te volbrengen. Hij vertelde hoe lang hij had geloopt, meer dan twee jaar in Afrika en tientallen van dagen in de Hidjaaz (het was na de hadj en hij was op den terugweg). Hij had natuurlijk niet steeds geloopt, maar door hier te werken en daar te helpen had hij z'n kost verdiend. Stralend vertelde hij van zijn kinderen en bezittingen, die hij had achtergelaten. Ik merkte dat het hem veel gekost had. Hield je niet van dit kind, dat je het hebt meegenomen en het bloot stelt aan zooveel gevaren en vermoenissen? Ik

kon niet van alles scheiden, ik moest één stukje mee hebben van mijn geluk thuis; hij was nog klein toen we den tocht begonnen en nu heeft hij van Medina af al heelemaal zelf geloopt, bijna een maand lang. En met vaders trots gleed zijn blik langs het kleine, naakte, taaie zoontje. ☒ Bahra, de algemeene halteplaats halverwege Djeddah-Mekka, waar, zooals wij in het vorige artikel mededeelden, de karavanen bij het krieken van den dag aankomen, is een groot dorp, bijna geheel bestaande uit primitieve koffie-huizen, en gelegen op een wijde hoogvlakte. De kleine moskee is het eenige steenen gebouw; daarom is het telefoon- en telegraafkantoortje er ook in ondergebracht. Bij hooge uitzondering kreeg een Christen vergunning den weg naar Mekka tot Bahra te volgen. Daar toch gaat links af het pad naar „de” wadi, het oord waar dadelpalmen groeien, waar een beekje de woestijn herschept in een stuk uitbundig groene tuin, waar vogels in de schaduw kwetteren en 's avonds groote kudden geiten en schapen gedrenkt worden. Wanneer de Koning van de Hidjaaz aan een van de Europeesche Vertegenwoordigers eens een bijzondere gunst wil bewijzen, dan staat hij hem toe een uitstapje te maken naar Wadi Fatimah. Ook mij is dat voorrecht een enkele maal te beurt gevallen en zoo heb ik onze pelgrims in hun laatste rustplaats vóór Mekka kunnen gadeslaan. ☒ Van Bahra is Wadi Fatimah nog niet te zien. Aan de wegsplitsing staan de nog grootsche ruïnen van een kolossaal Turksch fort. Klautert men daar op, dan ziet men in de richting van Mekka twee groote, witte, gemetselde steenen zuilen: de 'Alamain (d.i. de twee teekenen). Die teekenen geven de plaats aan, waar de gewijde zône om het heilige Mekka begint. Tegen den avond van den rustdag trekken de lange karavanen van Bahra verder. Door het mulle witte zand gaan ze langs de flauw hellende hoogvlakte als groote slangen naar de 'Alamain. Bij het binnengaan van het eigenlijke heilige gebied richten alle reizigers hun smeekend: „labaik, Allahoema, labaik”, (tot Uw dienst, O God, wij zijn tot Uw dienst) tot den Allerhoogste. Als één groote stem klinkt dit op uit de vele kelen en deint weg over de wijde, kale vlakte. Een diepe ontroering gaat door de massa, de kreten worden zwakker, het worden uitgesnikte woorden, de een steekt den ander aan, een gewezen van dankbaarheid en innige blijdschap maakt het betreden van het heilige gebied tot een van de onvergetelijk heerlijke gebeurtenissen van den pelgrimstocht. Geen profane toeschouwer ontwijft door zijn tegenwoordigheid deze nadering tot Allah. Toen ik aan het mij begeleidend hoofd van de Bedouïnen-politie eens vroeg wat dichter naar de 'Alamain te mogen gaan om die te kunnen fotografeeren, besloot hij daartoe eerst telefonisch verloop van het hof te Mekka te vragen. Na een uur wachten kwam het antwoord: Zijne Majesteit durfde den niet aan de woestijn gewenden Nederlandschen vertegenwoordiger niet bloot te stellen aan de hitte en vermoenissen van de wandeling naar de 'Alamain; met andere woorden een Oostersch beleefde weigering. ☒ De karavanen raken nu buiten ons gezichtsveld, ze naderen de bergen, die Mekka omringen en die het gloeiend heete, droge rotsdal vormen waarin de heilige stad ligt. De Qoraan zegt, dat Allah voor Zijn heiligdom uitkoos „een dal zonder planten”. Kale, zwart-bruine rotsen omgeven de prachtige stad¹⁾. In den heeten tijd stralen die rotsen een onbarmhartige droge hitte uit en hun aanblik pijnigt en vermoeit de oogen. Waarlijk, indien men niet ging om Allah's wil te volbrengen, zou men niet van heinde en verre op-

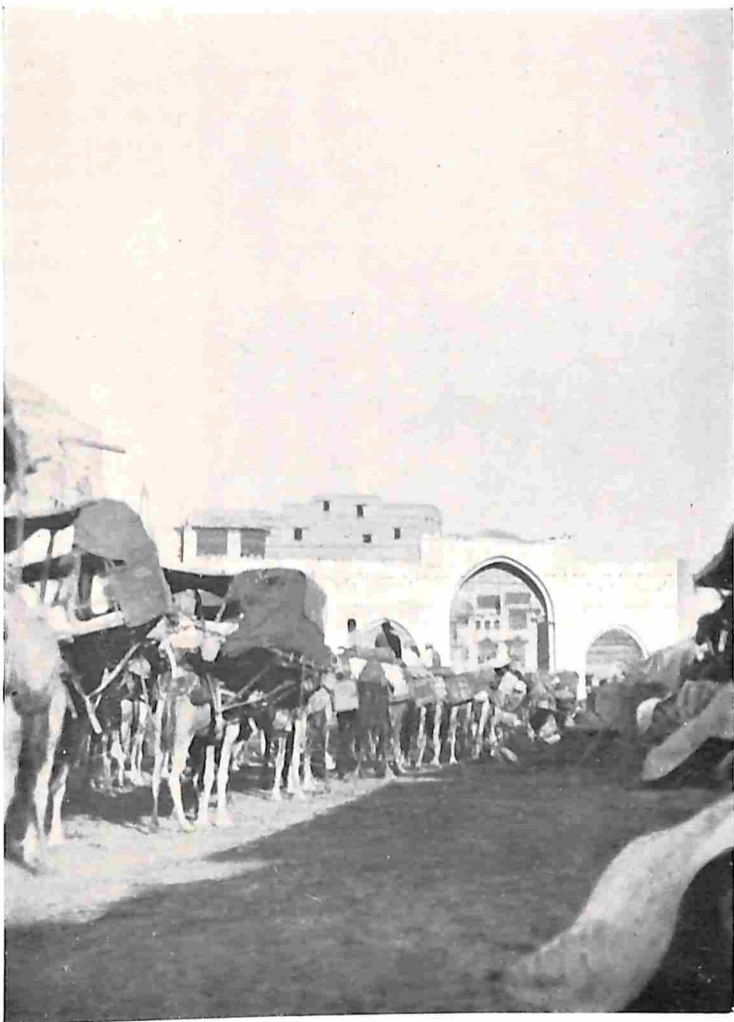

Foto G. Krugers

ALS DE ZON DAALT, TREKKEN EINDELOOZE KARAVANEN PELGRIMS DJEDDAH UIT, DE WOESTIJD IN

1) Zie de foto's in het volgend nummer.

trekken naar deze verschroeiende rotswadi. En men moet wel heel diep overtuigd zijn van Allah's nabijheid en van Zijn bijzondere voorkeur voor de bewoners van deze stad, immers Zijn „buren”, om vrijwillig hier zijn levensavond te gaan doorbrengen en dit nog als een groote genade te beschouwen. De meesten van onze pelgrims brengen het ook niet tot deze hoogte van gelooven. Al komen ze uit een warm land, de hitte van Mekka doet hen lijden. Die kurkdroge hitte, dag en nacht, dat gebrek aan water, hetwelk men slechts drinkt, doch niet vermorst door er zich mee te baden, tenzij men héél rijk is, en dan die vreeselijk kale, sombere bergen, waarop geen grassprietje leven kan.

De massa vindt het verblijf te Mekka een kwelling, die alleen verkwikkend doorbroken wordt door de weldadige ontroeringen van de massale heilige verrichtingen. ☼ Het eene jaar is het pelgrimseizoen gemakkelijker door te komen dan het andere. Veel hangt ervan af of de hoogtij-dagen vallen in het heete, dan wel in het koele jaargetijde. Daar de Moslimsche tijdrekening op het maanjaar gebaseerd is, is hun jaar ± elf dagen korter dan ons zonnejaar. De haddj-feestdagen vallen ieder jaar dus ± elf dagen vroeger. Valt de haddj in den heeten tijd (en $\frac{3}{4}$ van het jaar is gloeiend heet) en is het aantal pelgrims groot, dan is Mekka in het seizoen een oord van verschrikking. Een voordeel is echter, dat zelden groote epidemieën voorkomen in deze hitte: zelfs de bacteriën schijnen het daarin maar moeilijk te kunnen uithouden. ☼ Behalve de weersgesteldheid is ook van groot belang de staatkundige toestand.

Is de Regeering zwak, zoodat ze de pelgrims niet kan beveiligen tegen de roof- en moordlustige Bedouïnen, „de honden van de Hidjaaz”, dan is het lijden groot en zijn leven en bezittingen voortdurend in gevaar. Zelfs hebben de Bedouïnen het wel gewaagd de beroemde watervoerleiding van Mekka af te snijden om zoo de tienduizenden te maken tot een weerlooze prooi van hun hebzucht. ☼ Ook is het menigmaal voorgekomen dat de Regeering wel krachtig, maar gewetenloos was en zelf de rol van de honden van de Hidjaaz overnam. Dan waren de weerlooze pelgrims er nog erger aan toe en werden ze allen geschoren als schapen. ☼ De geschiedenis van Mekka is een lang verhaal van tyrannie, van bloed en van ontzetting en in deze door Allah uitverkoren stad, waar geen strijd gevoerd mag worden en geen bloed mag vloeien dan dat van de offerdieren, is meer gestreden en vermoord en gezondigd dan in welke stad te wereld ook.

(Wordt vervolgd)

EUGENE D'ALBERT was klein van postuur. Toen hij een keer gezinsvermeerdering kwam aangeven op het bureau van den burgerlijke stand, keek de ambtenaar hem aan en vroeg: „Waarom komt je vader zelf niet?”

DE BULLDOG

DOOR P. M. C. TOEPOEL

RAWDON B. Lee, de Engelsche autoriteit van het einde der vorige eeuw, schrijft: „meermalen heeft de tijd ruw den spot gedreven met historische herinneringen, maar niets heeft hij zoo belachelijk gemaakt als ons levend nationaal gedenkteeken, den Engelschen bulldog”. Wanneer een goede Brit zich zóó uitlaat, dan begrijpt men hoe weinig het dierbare monster van thans gelijkt op den bullebijter van vroegere eeuwen.

☼ Wat was het werk van den bulldog? Runderen zijn zeer gevoelig in den neus. Wel beweerden in December j.l. in de treurige strafzaak te Haarlem tegen den veehouder, die eenige zijner koeien een lat door den neus had geslagen, zoowel een dierenarts als een veeteelt- en een landbouwconsulent, dat rundvee daar niet gevoelig is, zóó weinig zelfs, dat zoo'n lat het niet zou hinderen, maar de hooge gevoeligheid is een feit en van oudsher is daar gebruik van gemaakt om de

machtige stieren te beheerschen. ☼ Ook het „bullbaiting” of bullebijten berustte op dit zwakke punt van den vervaarlijksterken graseter. Reeds in het begin onzer jaartelling greep de forsche mastiff (oudtijds mastive, alaunt of bundog genoemd) den stier in den neus en dwong hem zoo op den grond. Deze gruwelijkheid paste zoo goed in de ruwe zeden van toen en vele eeuwen later, dat zij tot een volksvermaak

werd endat in Engeland in stad en dorp de verordening ontstond, dat elke stier, alvorens te worden geslacht op één of meer plaatsen van de gemeente door de honden moest worden bestookt. Wie zich hier over verwondert, bedenke, dat thans nog haast elke gemeente circusvertooningen toelaat. De rampspoedige graseter werd aan een geweldigen ketting vastgelegd. Vaak bevest-

tigde men ook nog houten veiligheidsdoppen op zijn horens. Daarna werden onder hevige geestdrift van het publiek verscheidene honden of alle tegelijk of één voor één op hem losgelaten. In het laatste geval volgden zij elkaar snel op, zoodat de geketende bul toch spoedig tegen een paar vijanden tegelijk stond. ☼ Voor dit laffe spel werd uit den mastiff een lichter type bullebijter gefokt, dat met een fikschene neus kon grijpen. Men streefde dus naar een niet te zwaren hond, wiens neus vrij zou zijn bij het bijten, zoodat hij kon blijven ademen. Bij de zware kaken en het forsche hoofd moest de borst wel breed zijn en het lichtere gewicht kon dus behalve in de geringere hoogte dan die van den mastiff, alléén in het achtergedeelte worden gevonden. Waarvan echter de achterbeenen toch krachtig moesten zijn voor het omhoogspringen. ☼ Wanneer de bulldog ontstaan is, is

Foto Abd Qadir

ALS EEN BREEDE ZANDVALLEI SLINGERT DE PELGRIMSWEG NAAR MEKKA ZICH TUSSCHEN KALE ROTSEN DOOR

EEN KWARTET BULLDOGGEN, DAT ER NIET BEPAALD INNEMEND UITZIET

niet bekend. De naam wordt het eerst gebruikt in een brief uit het jaar 1631, waarin een zekere Prestwich Eaton aan George Wellingham, in St. Swithin's Lane, in Londen,

om een mastiff en twee goede bulldoggen vraagt. ☒ Behalve op slachtstieren werd het bullebijten ook nog bedreven op stieren, die bepaaldelijk daarvoor werden gehouden. Ervaren dieren groeven, als zij begrepen, dat het weer zoo laat was, een kuil en drukten daar hun teeren neus in. ☒ Behalve voor bovenstaand vermaak werd de bulldog ook gebruikt in de „dog pit” of hondenarena, waarin hij tegen soort- en meestal rasgenooten en soms tegen andere dieren streed, o.a. tegen apen. Tegen het eind der achttiende eeuw kreeg de bulldog er een nieuwen werkring bij. De uitgaande voorname jeugd geraakte wel eens slaags en menig een hunner liet zich om

op alle gebeurlijkheden voorbereid te wezen, door een bokser en een bulldog vergezellen. De eerste een vuistvechter en niet een hond van het ras, dat boxer heet! Wat me voor-

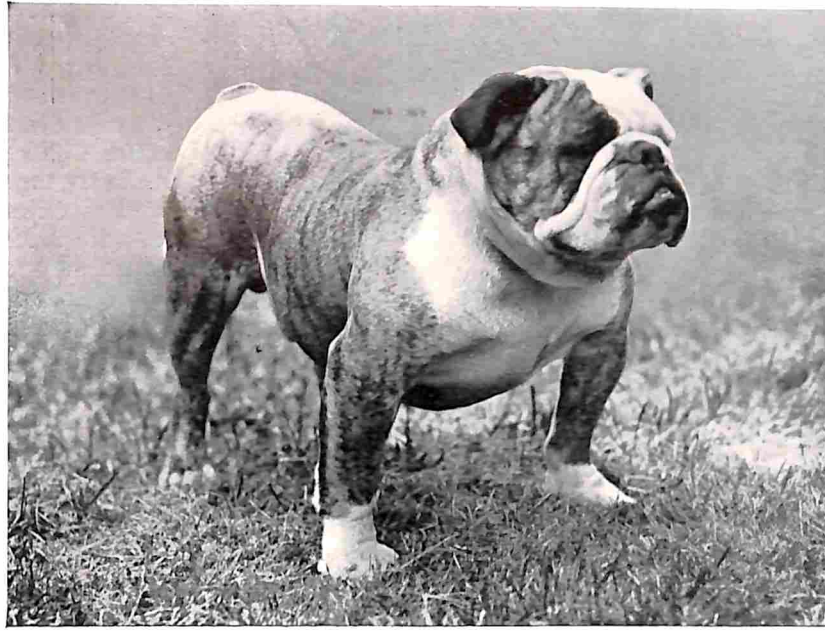
Naar ons begrip, omdat vooral bij de terriers de tentoonstellingsopvatting verkeerdelijk is geweest en deels nog is. dat lange kaken het best bijten en dat bijtkracht bereikt

wordt door zwaar gebeende voorkaken en met minieme spierontwikkeling. Al deze bulldoggen toonen een langen, dunnen staart, terwijl de ooren soms geheel rechtop staan en soms, min of meer spoedig voorover tippen. ☒ Waarschijnlijk hebben de kunstenaars naar de gewoonte van dien tijd — men vergelijk het rennen der hazewindhonden en de vechthoudingen der bokkers — ietwat overdreven in wat zij de gewenschte punten achtten, maar toch is hun bulldog een veel „normalere” hond, dan het caricatuur, dat in het laatste vierde deel der vorige eeuw uit hem gefokt is. Dit caricatuur stoot den een af en het trekt den ander aan. Iedereen weet wel, dat de

moderne bulldog een komische overdrijving is en toch; blijft hij het symbolieke ras van het volk, dat zoovele schier volmaakte honden fokt voor de uiteenloopendste behoeften.

toch schonk men admiraal Jellicoe een bulldog als nationalen scheepshond op het vlaggeschip van de „grand fleet”; toch liet de beweging voor bruikbaarheid (soundness), die eenige jaren geleden is ingezet, dit potsierlijkste aller door de tentoonstellingen bedorven rassen vrijwel onveranderd, want alleen de achterhand werd weer krachtiger geëischt. ☒ In uiterlijk is, als gezegd, de moderne Engelse bulldog het caricatuur van den vroegeren vechthond. Hij is zwaar gebouwd en weegt liefst 22½ kilogram, doch meestal meer. Zijn hoofd is opvallend groot.

De omtrek, vóór de ooren gemeten, moet gelijk wezen aan zijne schouderhoogte en liefst die nog overtreffen. Het lichaam is van boven bekeken peervormig, met de grootste breedte voor, en het hangt tusschen de korte, zware voorbenen, die recht moeten wezen. De bulldog is dus

KAMPIOEN MY LORD BILL, EIGENAAR DE HEER BOSCOE TE LIVERPOOL. EEN IDEALE BULLDOG UIT ONZEN TIJD

(Uit „Onze Honden”, door P. M. C. Toepoel. Uitg. „Kosmos” U.M. A'dam)

DE BEROEMDE KAMPIOEN RODNEY STONE, DE EERSTE DER VIER BULLDOGGEN, DIE ENGELAND VOOR F 12.000 PER STUK NAAR AMERIKA VERKOCHT

tegenwoordig heeft hij meer lijn in den romp, de borst is diep en breed en de buik opgetrokken. Het hoofd is dat van den werkelijken bijter, achter zeer breed door de sterk ontwikkelde spieren en de daarvoor vereischte aanhechtingsplaatsen op den schedel en de mond naar ons begrip licht.

ROZENOOGST IN ZUID-BULGARIJE

vóór lager dan van achteren. ☼ Heel het lichaam is omkleed door een ruim vel, dat op het hoofd zich rimpelt en plooit. De oogen, donker, rond en middelmatig groot, mogen geen wit toonen, zolang zij recht vooruit kijken. Hoe verder zij van elkaar staan en hoe lager, hoe mooier. Tusschen de oogen ligt de voor de doggen karakteristieke inzinking of stop. De schedelvorm is het type van die voor den dog, hoog, breed en kort. De onderkaak steekt naar voren en buigt zich omhoog, nochtans behoort de zware, dikke bovenlip, indien de mond gesloten is, de snijtanden te bedekken. De onderkaak is breed en de snijtanden staan in eene rechte rij. Klein, dun rozenoor. ☼ De nek is kort en sterk. ☼ De achterbeenen zijn langer en hebben minder bot dan de voorbeenen, maar zij zijn zeer gespierd. Kort, dicht haar. De kleur mag verschillend wezen, wit, gestroomd of rood, met of zonder wit en met of zonder zwart masker. Maar zwart en zwart met roodbruin sluit van bekroningen uit. Een neus, die niet geheel zwart is, stelt achter; ontbreekt het zwart geheel, dan kan de hond geen prijs verwerven. ☼ De staart is verfokt tot een kort stukje, dat breed begint en snel versmalt. Er mag nooit franje aan wezen en het mag niet naar boven zijn gericht. De gebruikelijke vorm is even waterpas en dan omlaag. ☼ Geen moediger hond in het gevecht en geen trouwer hond in huis dan de bulldog. Maar veelal is hij Artis-dier bij tentoonstellende hondenfabrikanten. Dan is hij te beklagen, meer te beklagen nog dan de meeste andere rassen. Want met al zijn kracht en met al zijn dapperheid is de bulldog zoo afhankelijk van den mensch, dien hij lief heeft. Hij is gelukkig, als hij maar bij hem mag wezen, al slaapt hij heel gauw verheugd in. Want aan slapen en worstelen tegen den slaap besteedt hij een groot deel van den dag. Snorken, dat hij kan! Radio en claxon hebben ons aan heel wat gewend, maar voordien heb ik een goed bezet koor van snorkende bulldogs wel eens storend gevonden. ☼ De bulldog is niet alleen het caricatuur van den vechthond, hij is tegelijk dat van den burgerman, den bekrompen, ego-centrischen en aandoenlijk-zieligen burgerman. Dieren zijn burgerlijk. Zij hechten aan gewoontetjes en bezittinkjes. Zij volgen dezelfde paden, waarop de strooper zijn strik of de trapper zijn klem zet ten gerieve van de hoogst fatsoenlijke menschen, die zoo aan hun haasje en bontjas komen. Trekvogels komen elk jaar op dezelfde plaats terug. De mensch is het eenige wezen, dat althans poogt niet-burgerlijk te zijn. ☼ De bulldog nu is het summum van burgerlijkheid. Hij prent zich het leven van zijn god en heel het gezin in zijn dikken schedel in en eenmaal daar komt het er niet uit en moet alles draaien als op den eersten dag, dat hij het in zich opnam. Hij is hartelijk als de beste kleine-burger en laat niet af te liefkoozen, wien hij daarvoor in aanmerking vindt komen. Hij is innig tot op tranen toe en snuift steeds van hartelijkheid. Men maakt hem makkelijk verlegen en dan weet hij heelemaal geen

raad. ☼ De bulldog is de overdrijving van den burgerman en waarschijnlijk is het dat wat ieder, die hem leert kennen, zoo in hem aantrekt. Het vrije-mensch zijn toch is niet anders dan de strijd tegen, het ontvluchten van het burgerlijke in ons en hoe meer we het loslaten, hoe meer wij er naar verlangen, als een balling naar zijn vaderland. Uit mijn sterksten bohémien-tijd zijn de bulldogherinneringen werkelijkheden voor mij, tegenover de rest droomen. ☼ Die bulldogs hoorden aan een vriend. Nu is het ras zeer moeilijk te fokken. Niet alleen om de gevaren bij het baren, maar ook om de teleurstellingen. Er zijn zoovele vereischten en zoowat geen enkel daarvan is natuurlijk. Zoodat goede exemplaren toch nog zeer kunnen verschillen. Het ééne munt dan hierin uit, het andere weer daarin en elk bezit genoeg goeds om een mooie vertegenwoordiger van zijn ras te wezen. Zoo was dan de trots en lieveling van

mijn vriend een schat van een kerel met een prachtig hoofd, turn up, lay back, cushion, alles wat men wenscht, maar het lichaam was veel te normaal. Op een heerlijken zomermiddag liepen we, beiden jong en behoorlijk geoefende atleten, met onze honden op den boulevard in Scheveningen. Een troepje bekoorlijke Amerikaanse meisjes komt ons tegemoet. Nu was de verhouding tusschen de seksen toen nog temet zoo stijf, als zij spoedig weer dreigt te zullen worden, maar honden, vooral een paar rashonden, vergemakkelijkten het contact. We gingen wat rechter op loopen en veinsden veel belangstelling voor ons gesprek. De meisjes merkten onze honden op. Daar hijscht zich Bobbie, de trots van mijn vriend, den muur op en de aardigste der overzeesche schoonheden kraait: „Well, look at that dog with the bulldogface!” Het is een tijdlang een slagwoord in ons kringetje gebleven. ☼ Zal de tijd van reactie, dien we tegemoet gaan, ja, reeds ingetreden zijn, den bulldog verheerlijken als zijn ideaal of verwerpen als zijn caricatuur? Het is een feit, dat het ras overal op de wereld meer gevraagd wordt dan vroeger. ☼ In Nederland heeft den laatsten tijd nu eens deze dan weer gene de kynologie verrast met het tentoonstellen van een pas ingevoerden goeden bulldog. Eén der trouwste liefhebbers en fokkers in dit ras is thans majoor J. Jüngeling, te Blaricum.

BULGARIJE, HET LAND DER ROZEN

DOOR M. HOEN

HOEWEL thans op groote schaal in Europa, in Frankrijk, Duitschland, maar bovenal in Bulgarije, de rozenolie wordt gemaakt uit verschillende soorten rozen, kende men ook reeds in het grijze verleden dit kostbare parfum, al werd het op eenigszins andere wijze bereid. Reeds de Grieken en Romeinen gebruikten

DE GEPLUKTE ROZEN GAAN „PER EZEL” NAAR DE DESTILLEERDERIJ

of liever misbruikten allerlei parfumsorten, hoewel natuurlijk niet in den vorm waarin zij tegenwoordig bekend zijn. Plinius vertelt niet zonder leedvermaak het verhaal van den ontvluchten Romein Lucius Plancus, die in zijn schuilplaats door het sterke parfum dat hij gebruikte, werd verraden, gevangen genomen en ter dood veroordeeld. Het is ook Plinius, die de bereiding en samenstelling der welriekende oliën en zalven aan de Perzen toeschrijft. Koning Darius zou in zijn gevolg niet minder dan dertig zalfbereiders meegevoerd hebben en zijn kostbaar, met paarden en edelgesteenten ingelegde zalfdoos, die door Alexander werd buit gemaakt, bewaarde deze overwinnaar de werken van Homerus, opdat het grootste werk, ooit door menschegeest geschapen, ook het meest kostbare omhulsel zou hebben. In de werken van Theophrastus, Plinius en Dioscorides kunnen wij iets lezen over de bereiding der welriekende zalven uit dezen tijd. Men mengde daartoe allerlei oliën met verschillende aroma's, die men beide verwarmde.

Zoo was de rozenolie der oudheid een met rozengeur doortrokken vet of olie, maar deze olie zelf werd uit heel andere planten bereid. Meestal werd ze uit olijven gemaakt, die onrijp moesten zijn om de vloeistof geheel kleurloos te krijgen, maar ook maakte men het uit zoete en bittere amandelen en het meest geliefd was de olie, gemaakt uit een boom uit het Arabisch-Afrikaansch woestijngebied: de *Moringa arabica*, die het voordeel had geheel reukloos te zijn en niet snel ranzig te worden. Dioscorides waarschuwt in zijn „*Materia Medica*”, een werk dat in de eerste eeuw na Chr. verscheen, voor ieder spoortje water dat in de olie achterblijft en raadt aan deze dikwijls in verschillende vaten, bestreken met honig en zout, over te gieten, opdat het zout al het water zou onttrekken. De aroma's die den eigenlijken geur aan het „parfum” moesten geven, waren Cardamon, wortelstokken van een bepaalde Irissoort, geurige bloemen en kruiden. Zoo werd de beroemde rozenzalf der oudheid bereid uit een dierlijk vet, verzadigd met den geur der rozenbladeren. Dit was dus heel iets anders dan de rozenolie die thans nog wel in den Orient, in Europa en vooral in Bulgarije wordt gemaakt, hoewel natuurlijk lang niet alles wat als rozenolie verkocht wordt, echt is. Datgene wat onder dien naam in alle Oostersche bazars te koop is, wordt meestal vervalscht met een olie, gemaakt uit het *Geraniumgras*: *Andropogon Schoenanthus*. Ook in West-Europa begon reeds vroeg de parfumindustrie, de bereiding van zalven, te bloeien, hoewel deze nooit dien omvang aannam als in de grieksche en romeinsche oudheid. Vooral pommades en cosmetiek wor-

HET AFWEGEN DER ROZEN IN DE DESTILLEERDERIJ

den veel gebruikt, in het bijzonder ten tijde van het Huis Valois en onder koningin Maria de Medicis. Eerst Lodewijk de Veertiende maakte aan het overmatig gebruik van deze artikelen aan zijn hof een einde en in dezen tijd begint dan de bloei der geheime schoonheidsmiddelen. Enorme bedragen eischte de beruchte Cagliostro van Madame Dubarry en andere schoonheden voor zijn zalfjes en crèmes. Het is natuurlijk niet te veronderstellen, dat men voor al deze parfums rozenolie gebruikte, hoewel reeds aan het eind van de zestiende eeuw in een oud artseneijboek van de stad Worms de bereiding van rozenolie, „*Oleum rosarum*”, wordt vermeld. Toch bereikt in de zeventiende eeuw de rozenolieindustrie meer-in-het-groot Europa en speciaal Bulgarije, waar zij echter eerst in de negentiende eeuw begint te bloeien. Ook in Frankrijk, in Grasse, een klein stadje aan de Riviera en in Duitschland in de buurt van Leipzig legt men rozenkwekerijen aan, maar deze hebben toch nooit dien geweldigen omvang bereikt, als op het Balkanschiereiland. Wel wordt in het begin der achttiende eeuw het „*Eau de la Reine de Hongrie*” overal verdrongen door het tegenwoordige *Eau de Cologne*, maar het land der rozenolie is nog altijd Bulgarije. Onmetelijke rozenvelden omgeven de stadjes Karlowa, Kazanlik en Philippopol, aan den voet van de Iredna-Gora-bergen. Het zijn zandige, alluviale gronden, die zich door bezinking uit de rivieren hebben gevormd, waar de rozen een prachtige, vruchtbare bodem vinden. Ongelooflijk rijk is dan ook de bloei van een enkelen rozenstruik. 's Morgens kaal geplukt, zoodat al de kleur uit het groene gebladerte is verdwenen, staat

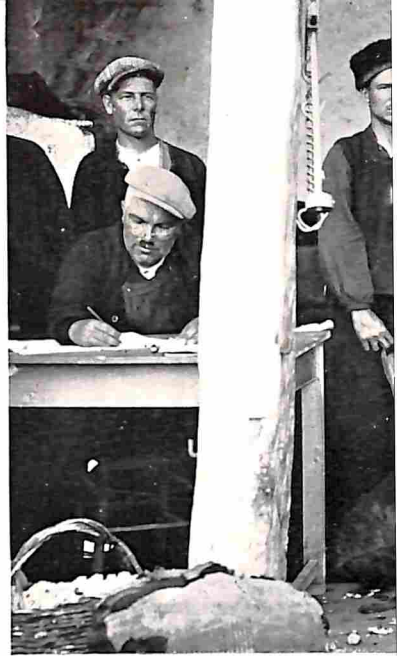
ze den volgenden morgen al weer in vollen bloei en als men dan bedenkt dat een enkele struik per dag ongeveer driehonderd rozen levert, begrijpt men dat de rozenbloei en rozengeur hier overweldigend zijn. De rozenstekken worden op afstanden van anderhalf à twee meter uit elkaar gezet en om de tien of vijftien jaar worden de struiken vernieuwd. De belangrijkste soorten in Kazanlik en omgeving waren enkele jaren geleden *Rosa gallica* var. *byzantina*, *Rosa alba suaveolens* en *Rosa gallica* var. *damascena trigintipetala*, maar er worden natuurlijk ieder jaar nieuwe kweekproeven genomen en nieuwe variëteiten gecultiveerd. Witte rozen worden over het algemeen minder gekweekt dan roode, ze geven een eigenaardige olie, die voor de nuanceering van de olie uit de roode rozen wordt gebruikt. 's Morgens nog vóór zonsopgang gaan de pluksters naar de velden om te oogsten. Meestal gebeurt dit einde Mei en in de eerste helft van Juni en het moet in den vroegen morgen geschieden, opdat er zoo min mogelijk van den kostelijken geur verloren gaat. Toch wordt er in het drukst van het seizoen ook wel na

EEN MEER DAN EEN EEUW OUDE DESTILLEERDERIJ VAN ROZENOLIE. DIE THANS NOG IN WERKING IS (VEELAL WORDEN THANS MODERNE MACHINES GEBRUIKT)

hoewel natuurlijk niet in den vorm waarin zij tegenwoordig bekend zijn. Plinius vertelt niet zonder leedvermaak het verhaal van den ontvluchten Romein Lucius Plancus, die in zijn schuilplaats door het sterke parfum dat hij gebruikte, werd verraden. Het is ook Plinius, die de bereiding en samenstelling der welriekende oliën en zalven aan de Perzen toeschrijft. Koning Darius zou in zijn gevolg niet minder dan dertig zalfbereiders meegevoerd hebben en in zijn kostbaar, met paarden en edelgesteenten ingelegde zalfdoos, die door Alexander werd buit gemaakt, bewaarde deze overwinnaar de werken van Homerus, opdat het grootste werk, ooit door menschegeest geschapen, ook het meest kostbare omhulsel zou hebben. In de werken van Theophrastus, Plinius en Dioscorides kunnen wij iets lezen over de bereiding der welriekende zalven uit dezen tijd. Men mengde daartoe allerlei oliën met verschillende aroma's, die men beide verwarmde.

Zoo was de rozenolie der oudheid een met rozengeur doortrokken vet of olie, maar deze olie zelf werd uit heel andere planten bereid. Meestal werd ze uit olijven gemaakt, die onrijp moesten zijn om de vloeistof geheel kleurloos te krijgen, maar ook maakte men het uit zoete en bittere amandelen en het meest geliefd was de olie, gemaakt uit een boom uit het Arabisch-Afrikaansch woestijngebied: de *Moringa arabica*, die het voordeel had geheel reukloos te zijn en niet snel ranzig te worden. Dioscorides waarschuwt in zijn „*Materia Medica*”, een werk dat in de eerste eeuw na Chr. verscheen, voor ieder spoortje water dat in de olie achterblijft en raadt aan deze dikwijls in verschillende vaten, bestreken met honig en zout, over te gieten, opdat het zout al het water zou onttrekken. De aroma's die den eigenlijken geur aan het „parfum” moesten geven, waren Cardamon, wortelstokken van een bepaalde Irissort, geurige bloemen en kruiden. Zoo werd de beroemde rozenzalf der oudheid bereid uit een dierlijk vet, verzadigd met den geur der rozenbladeren. Dit was dus heel iets anders dan de rozenolie die thans nog wel in den Orient, in Europa en vooral in Bulgarije wordt gemaakt, hoewel natuurlijk lang niet alles wat als rozenolie verkocht wordt, echt is. Datgene wat onder dien naam in alle Oostersche bazars te koop is, wordt meestal vervalscht met een olie, gemaakt uit het Geraniumgras: *Andropogon Schoenanthus*. Ook in West-Europa begon reeds vroeg de parfumindustrie, de bereiding van zalven, te bloeien, hoewel deze nooit dien omvang aannam als in de grieksche en romeinsche oudheid. Vooral pommades en kosmetiek wor-

HET AFWEGEN DER

den veel gebruikt en onder ko
Veertiende m
artikelen aan
de bloei der
eischte de b
andere schoor
tuurlijk niet te
rozenolie gebr
tiende eeuw i
bereiding van
Toch bereikt
meer-in-het-gr
eerst in de ne
Frankrijk, in
Duitschland i
rijen aan, ma
omvang bereid
het begin de
Hongrie” over
Cologne, maar
Onmetelijke r
zanlik en Philip
Het zijn zand
uit de rivieren
vruchtbaren l
bloei van een
zoodat al de kl

TUSSCHEN TWEE RIVIEREN. GEZICHT OP DE BETUWE VAN DEN GELDERSCHEN RIJNOEVER AF GEZIEN

zonsopgang geoogst, echter ten koste der qualiteit en quantiteit van de olie. Per ezel worden dan de zakken en manden naar de destilleerderij gebracht, waar de rozen eerst worden gewogen. Dadelijk na den pluk begint de z.g. fermentatie, een gistingsproces, en daarna worden de nu verwelkte rozenbladeren gedestilleerd en eindelijk het gedestilleerde vocht gezuiverd, totdat tenslotte de zuivere rozenolie is ontstaan. In rijen staan de koperen retorten, met een inhoud van honderd tot honderdtwintig Liter, op ovens van steen welke met hout worden gestookt. De tuiten der retorten loopen door een houten kuip, waardoor stroomend koud water wordt geleid en in elke retort worden 7—10 kg rozen en 75 l water gebracht. Na ongeveer anderhalf uur stoken heeft men tien liter rozenwater overgedestilleerd, waaruit dan door hernieuwe destillatie de zuivere rozenolie wordt verkregen. Deze pasbereide rozenolie moet echter nog zes maanden liggen, voor ze ver-

handeld mag worden, want pas na dezen tijd verkrijgt het zijn fijne aroma. ☼ Het is een licht- tot donkergele vloeistof, soms bijna groenachtig, heeft een scherp, balsamieken smaak en stolt bij 15—22° C., is moeilijk oplosbaar in water, makkelijker in alcohol of aether. In de levende plant komt deze olie natuurlijk in den zelfden vorm voor en wel in de cellen waaruit de bloembladeren zijn samengesteld. In deze cellen bevindt zich het protoplasma, dat in dit geval vacuolen, gevuld met aetherische olie, bevat. Verschillende planten bevatten in bloem, stengel, wortel of blad zulke aetherische oliën, maar niet overal komen ze in denzelfden vorm voor als bij de rozen. Hier zijn het druppels in het protoplasma der cel, die soms ook wel eens kristallen kunnen vormen, bij veel andere planten komt de olie voor in aparte in- of uitwendige cellen, kliercellen genaamd, en die op heel verschillende wijze ontstaan. Bij de rozen bestaan echter geen aparte

kliercellen, maar bevindt zich de welriekende olie in iedere bloembladeel en kan zij dus, wanneer de plantencellen gedood zijn, gemakkelijk met water worden geëxtraheerd en gedestilleerd. ☼ Door de nog altijd vrij primitieve bereidingsmethode gaat er een deel van het allerfijnste parfum verloren, maar in de laatste jaren heeft men naast de ouderwetsche destilleerderijen ook beter ingerichte stokerijen aangebracht. In 1905 waren er in de vier districten rondom Philippopel 2798 stokerijen met gezamenlijk 13138 retorten in werking, maar in de jaren daarna zijn er eerst vooral door buitenlanders, meest Franschen, later ook door de Bulgaren zelf, groote verbeteringen aangebracht, zoodat voor de bereiding van 1 kg rozenolie nu noodig zijn ongeveer 3160 kg rozen, terwijl dit

DE KERK TE DODEWAARD MET TOREN UIT DE 12E EEUW

getal vroeger veel hoger was. Ook ongunstige klimaatsinvloeden doen zich soms gelden, zoodat dan soms 5000 kg rozen voor 1 kg olie noodig zijn. Door deze groote hoeveelheden en den tijdroovenden pluk wordt het product natuurlijk zeer kostbaar en is de prijs van 1 kg dan ook 400 dollar. Deze kostbaarheid geeft natuurlijk weer aanleiding tot vervalsching van de zuivere rozenolie. Ook legt men zich tegenwoordig meer en meer toe op het synthetisch bereiden van parfums uit in fabrieken, inplaats van op kweekrijen, bereide grondstoffen en zoo zijn er reeds allerlei oliën, die men vroeger uit planten bereidde, welke nu met levende planten niets meer te maken hebben. Toch is de rozenolie voor Bulgarije nog een belangrijk handelsartikel. Het kleine land heeft het monopolie voor rozenolie wat betreft kwaliteit en quantiteit, want nog altijd schijnt zij voor allerlei parfums noodig te zijn.

Tusschen twee rivieren

DOOR L. SPRUIT (Slot)

V LAK bij Huissen, aan den Rijn tegenover Westervoort, ligt Malburgen. Hier veronderstellen sommigen de Romeinsche legerplaats Heraclia, op welks fundamenten het oude kasteel heette gebouwd te zijn, dat echter al vroeg tot verval kwam en in het begin van de 18de eeuw nog slechts als ruïne bestond. Dicht hierbij ligt Elden, met de buitens Oosterveld en Westerveld en verder alleen merkwaardig door de vele dijkbreuken en overstroomingen die hier hebben plaats gehad. Het is in de Eldensche steenfabrieken, dat de klinkers voor veilig verkeer worden vervaardigd. Rijkerswoord, tusschen Elden en Elst, schijnt een oude nederzetting van de Batavieren geweest te zijn (woord staat dan voor woerd, een rest van een terp). Over den grooten weg Arnhem-Nijmegen bereiken we dan Elst, centrum van de Over-Betuwe. Dat de plaats heel oud is, is wel met zekerheid bekend. Wij weten b.v., dat Karel Martel ongeveer in 726 de streek aan St. Willibrordus schonk, den apostel van de Nederlanden, om er het Evangelie te prediken. Willibrordus nam dit niet zelf op zich, maar droeg de taak over aan zijn vriend St. Werenfridus, nog altijd schutspatroon van Elst en vooral tegen de jicht in deze streken vaak

aangeropen. Werenfridus woonde bij voorkeur in Elst (toen Elista geheeten), dat in zijn dagen al een kleine nederzetting moet zijn geweest met een kapel, die later door de Noormannen werd verwoest, doch dadelijk herbouwd. Deze eerste kapel was aan den H. Martinus gewijd en St. Werenfridus werd er begraven. Hij stierf te Westervoort en de inwoners van Elista en van Westervoort (dat toen ook wel anders geheeten zal hebben) betwistten elkaar de eer, het lijk van den apostel te mogen behouden en begraven. Tenslotte liet men het maar aan het lot over, te beslissen en plaatste het lichaam in een boot, die bij hevigen storm tenslotte op de een of andere manier bij Lent terecht kwam en daar vastliep. De Elstenaren vonden dit teken duidelijk genoeg en begroeven den apostel in hun kerkje. De eigenaardige platte toren van de kerk te Elst is uit de 13e of 14e eeuw. De spits is bij een onweer naar beneden gekomen en de klokken gingen bij die gelegenheid ook verloren. De tegenwoordige klok dateert uit de 18de eeuw. Elst is zeer belangrijk als centrum van fruit- en veeteelt. Sinds 1903 worden hier de groote kersenveilingen gehouden, de grootste van het land. Dan is er een graanbeurs en iederen Donderdag vee-, varkens- en schapenmarkt. Op den jaarlijkschen Najaarsfokdag krijgt men rundvee, schapen en de

PAARDENMARKT TE ELST

mooie Betuwsche paarden te zien. De paarden- en veemarkt van Elst dateert al van 1711. Vroeger werd hier tabak verbouwd. Dat rendeert niet en 't wordt nu niet meer gedaan; boomgaarden, tomaten-, druiven- en komkommerkassen hebben de tabaksvelden gaandeweg verdrongen. Elst is niet zoo klein; doordat de gemeente ook Lent en Elden omvat, is het aantal inwoners een goede 9000. De laatste jaren zijn ook voor Elst niet gunstig geweest, maar men probeert op verschillende wijzen de plaats bekender te maken. Een nieuwigheid is het zwembad, waar men én van Arnhem én van Nijmegen uit vaak heentrekt. Elst is ook opgenomen in het verbindingsplan van noord en zuid en wanneer de groote verkeersweg eenmaal geheel tot Nijmegen en verder zal zijn doorgetrokken, zal dit ongetwijfeld ook aan het groote Betuwsche dorp ten goede komen. Een tweede tocht bracht ons in het westelijk deel der Over-Betuwe. Tusschen

EEN APPELBOOMGAARD IN VOLLE PRACHT

Elst en Kesteren is het landschap al weer anders dan in het uiterste oosten: minder dorpen komen we tegen, en het lijkt ook wel of de hoeven schaarscher zijn. — Zetten is natuurlijk bekend door de gestichten, dit prachtige menschlievende werk, door wijlen Ds. Heldring, den oprichter ook van den Gelderschen Volksalmanak, begonnen. ☞ Even verder ligt Hien, met een aardige oude kerk en een prachtig uitzicht alweer over de Waal op Deest, Afferden en hoe al die plaatsjes in het Land van Maas en Waal meer mogen heeten. ☞ Dodewaard ligt daar weer vlak bij en dat kleine plaatsje verrast ons warempel met een van de oudste Betuwsche kerken, waarvan de zware toren zeker wel tot de 12de eeuw teruggaat. — Mooi is het hier langs de Waal, in dit land van weilanden en boomgaarden en groote plassen, overblijfselen waarschijnlijk van vroegere dijkbreuken. En bij IJzendoorn, dat een 15de-eeuwschen toren te zien geeft, nemen we den grooten weg naar het noordoosten en rijden nu langs de denkbeeldige grens tusschen Over- en Neder-

Betuwe. Dit is nu het land, dat we zoo vaak van den Wagening-schen Berg af gezien hebben en dat we nu, als we wilden, bij het Lexkensveer weer zouden kunnen verlaten. Maar er zijn nog dingen die we zien willen en dus gaat het weer verder, over den bandijk tot Randwijk en dan op Zetten aan. Hier, op en bij de Zettensche Woerd, zijn vorigen zomer opgravingen gedaan. Zoo'n woerd, een terp of heuvel, was natuurlijk in alle tijden een toevluchtsoord bij watersnood en het spreekt ook vanzelf,

dat dáár zich de eerste bewoners vestigden. Nog in 1809 liep de Betuwe onder en vluchtten alle omwonende naar de Zettensche Woerd. ☞ Over deze opgravingen is in de Prov. Geldersche en Nijmeegsche Courant van 27 Sept. 1933 een en ander gepubliceerd. Wij lezen daar, dat er gegraven is op de Zettensche en de nabije Herveldsche Woerd en dat men scherven vond van Romeinsche urnen en Germaansch aardewerk, benevens natuurlijk overblijfselen van vaatwerk uit later tijden. De opgravingen zullen het volgend jaar worden voortgezet. ☞ Naar het blad meldt, heeft wijlen Ds. Heldring reeds in 1838 erop gewezen, dat men in en bij deze woerden scherven kon vinden en toen verondersteld, dat Herveld wel eens het Romeinsche Castra Herculis kon zijn, dat volgens de kaart van Peutinger op het „eiland der Batavieren” moest liggen. Wie gelijk heeft, zal de tijd leeren. ☞ In hetzelfde artikel wordt gewezen op een heel oude boerderij in deze streek, de Steenkamer. Wij zijn er heen geweest. Ge moet haar zoeken bij Homoet en den Ham. Dat het een oud gebouw is, ziet men dadelijk. Maar wát is het geweest? De vroegere bewoner weet met zekerheid te vertellen, aldus het Nijmeegsche blad, dat het huis vroeger vier verdiepingen had en er als een echt kasteel uitzag. Sedert de vorige eeuw is er echter hopeloos aan geknoeid en

niemand weet meer, wat dit tot boerderij gedegradeerde, eeuwenoude bouwwerk geweest kan zijn! De oudste deelen zijn minstens uit de 9de eeuw, dat kan men nog duidelijk waarnemen. Een legende uit de 11de eeuw brengt het huis in verbinding met het kasteel de Haar, nu een boerderij, maar nog omgeven door een gracht en dus vroeger ook een sterkte. Ook den Ham, een nu afgebroken kasteel dat nog in den naam voortleeft, stond met de geheimzinnige Steenkamer in verband en misschien wel verbinding — wie weet? ☞ Tenslotte nog moet er een legende genoemd worden, die wil dat de gravin van IJsselstein naar de Steenkamer vluchtte met haar zoon, zoo om en bij het jaar 1000. Zeker duiden die dikke muren (1.50 m.) en wonderlijke keldergewelven op hoogen ouderdom... Bij de veiling, kort geleden, van de Steenkamer bestond vrees, dat deze laatste overblijfselen van een duister verleden onder den sloopershamer zouden vallen. Dan was de Betuwe weer een oud gebouw minder rijk geweest. Maar bij een eventuele afbraak

hadden de bewerkingen getoetst kunnen worden, volgens welke er onderaardsche gangen loopen naar de oude kerk van Zetten, gangen waarlangs in tijden van oorlog de priesters met de kostbaarheden der kerk vluchtten... ☞ Ja, romantische verhalen kan men hier nog genoeg hooren! Er zijn zooveel voormalige kasteelen in de Betuwe; zooveel stukken land zonder huis, maar omgeven met een gracht en dragend een ouden, waardigen naam. Zoo onnoemelijk veel is er al verloren gegaan, vooral

BIJ HET KERKJE VAN HIEN IN DE OVER-BETUWE

in de nietbegrijpende vorige eeuw. Huizen, kerken en kloosters, welker beteekenis in de geschiedenis van een streek nooit overschat kan worden, zijn hier en elders gesloopt. En wat er over is? Ach, wat de Betuwe aangaat, behoeven we ons geen illusies te maken: al is de Steenkamer niet gesloopt, het huis zal wel aan zichzelf overgelaten blijven en hoe het er over vijftig of misschien honderd jaar uit zal zien, kunnen we nu al aan den Doornenburg bestudeeren. ☞ Of onze Oudheidkundige Dienst haar onderzoekingen niet eens tot de Steenkamer zou kunnen uitstrekken? Wie weet, wat er nog aan het licht zou komen! ☞ We mijmeren nog wat na over al wat verdween, over die statige oprijlanen zonder kasteel, die grachten zonder nut, die kasteelen en bedehuizen, die wellicht voor de geschiedenis van de Betuwe en het land erbuiten van belang kunnen zijn geweest... en intusschen worden we langs steeds kronkelende wegen naar den Waalbandijk gevoerd en dan rijden we over Loenen en Wolferen naar Lent terug, steeds op de torens van het hooggelegen Nijmegen aan, die wij al heel lang van te voren zagen opsteken. ☞ Wanneer de pont ons over het glinsterende water naar de stad brengt — hier en daar pinkelen al wat lichtjes — nemen wij ons voor, zoo spoedig mogelijk, na de Over-Betuwe, ook de Neder-Betuwe te gaan verkennen.